

**ПОВНОВАЖЕННЯ ГОЛОВУЮЧОГО СУДДІ
В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ****POWERS OF THE PRESIDING JUDGE IN ENSURING CRIMINAL PROCEEDING**

Ламбуцька Т.О., аспірантка
кафедри кримінального процесу
Національна академія внутрішніх справ

Статтю присвячено питанню повноважень головуючого судді у забезпеченні кримінального провадження.

Встановлено, що заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються головуючим з метою припинення правопорушення, а також для стимулювання учасників процесу щодо виконання ними своїх процесуальних обов'язків. Необхідною передумовою застосування таких заходів до окремого учасника судового розгляду є порушення нею встановлених у суді правил або протиправне перешкоджання здійсненню судочинства.

З'ясовано, що заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватися до різних учасників кримінального провадження – підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, свідка, а також інших осіб залежно від обставин кримінального провадження та поведінки його учасників. Законодавець у нормах, які визначають порядок застосування кожного заходу забезпечення кримінального провадження, визначає коло осіб, щодо яких вони можуть бути застосовані та порядок їх обрання, зміни чи скасування.

У той же час, поєднання заходів забезпечення кримінального провадження із застосуванням примусу, обмеженням конституційних прав і свобод людини, викликає необхідність установлення дієвих гарантій забезпечення законних інтересів осіб, які залучаються до участі у кримінальному провадженні. Тому передбачено, що правовою підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження є ухвала слідчого судді, суду.

Законодавець не встановлює кількість можливих попереджень, винесених головуючим у судовому засіданні. Однак ігнорування учасниками судового засідання попереджень головуючого може бути підставою для застосування більш жорстких заходів примусу. Якщо учасники судового провадження та присутні в залі суду особи допустили порушення порядку судового засідання чи не виконали розпоряджень головуючого вперше, то вони попереджаються головуючим про те, що в разі повторення ними зазначених діянь будуть видалені із зали судового засідання чи притягнуті до відповідальності, встановленої законом.

Встановлено, що перелік заходів забезпечення кримінального провадження визначений у ч. 2 ст.131 Кримінального процесуального кодексу України не містить згадки щодо попередження чи видалення із залу судового засідання. Запропоновано доповнити ч. 2 ст. 131 КПК України такими заходами.

Ключові слова: головуючий суддя, заходи кримінально-процесуального примусу, заходи забезпечення кримінального провадження, невиконання наказів головуючого судді, перешкоджання здійсненню судочинства.

The article is devoted to the issue of the powers of the presiding judge in ensuring criminal proceedings.

It is established that measures to ensure criminal proceedings are applied by the presiding judge in order to stop the offense, as well as to encourage participants in the process to perform their procedural duties. A necessary prerequisite for the application of such measures to an individual participant in court proceedings is a violation of the rules established in the court or unlawful obstruction of the proceedings.

It was found out that measures to ensure criminal proceedings can be applied to various participants in criminal proceedings—the suspect, the accused, the defendant, the witness, as well as other persons, depending on the circumstances of criminal proceedings and the behavior of its participants. The legislator, in the norms that define the procedure for applying each measure to ensure criminal proceedings, determines the circle of persons against whom they can be applied and the procedure for their election, modification or cancellation.

At the same time, the combination of measures to ensure criminal proceedings with the use of coercion, restriction of constitutional rights and freedoms of a person, makes it necessary to establish effective guarantees to ensure the legitimate interests of persons who are involved in criminal proceedings. Therefore, it is provided that the legal basis for applying measures to ensure criminal proceedings is the decision of the investigator, judge, or court.

The legislator does not set the number of possible warnings issued by the presiding judge in the court session. However, ignoring the warnings of the presiding judge by the participants of the court session may be the basis for applying more stringent coercive measures. If participants in court proceedings and persons present in the courtroom committed violations of the order of the court session and did not comply with the orders of the presiding judge for the first time, they are warned by the presiding judge that if they repeat these acts, they will be removed from the courtroom or brought to justice as established by law.

It is established that the list of measures to ensure criminal proceedings is defined in part 2 of article 131 of the Criminal procedure code of Ukraine does not contain any mention of warning or removal from the courtroom. It is proposed to Supplement part 2 of article 131 of the criminal procedure code of Ukraine with such measures.

Key words: presiding judge, measures of criminal procedural compulsion, measures to ensure criminal proceedings, non-compliance with orders of the presiding judge, obstruction of judicial proceedings.

Постановка проблеми. Порушення порядку, встановленого в залі судового засідання, або невиконання наказів головуючого судді значно ускладнює розгляд кримінальних справ. Тому для протидії таким негативним явищам та підвищення рівня дотримання вимог процесуального законодавства, а також рівня дисципліни у сфері здійснення кримінального судочинства законодавець передбачає можливість застосування відповідних процесуальних примусових заходів до порушників – заходів забезпечення кримінального провадження. Однак, нині чинна редакція кодифікації кримінального процесуального законодавства України не врегульовує

належним чином повноваження головуючого у забезпеченні кримінального провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичний аналіз наукових досліджень дає змогу дійти висновку про те, що питанню повноважень головуючого у забезпеченні кримінального провадження серед науковців не було приділено належної уваги. Деякі аспекти стосовно заходів забезпечення кримінального провадження вивчали: О. В. Фірман, Я. Леон та ін.

Втім наявні доробки носять дуже обмежений характер та оминають увагою саме повноваження головуючого у забезпеченні кримінального провадження.

Мета статті – визначити повноваження головуючого у забезпеченні кримінального провадження, а також запропонувати шляхи удосконалення законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі відсутній уніфікований підхід щодо тлумачення поняття заходів забезпечення у кримінальному провадженні. Так, зокрема, О. В. Фірман визначає заходи забезпечення кримінального провадження як передбачена кримінально-процесуальним законом група заходів кримінально-процесуального примусу, що застосовуються на підставі, за умов та у порядку, встановленому кримінально-процесуальним законом, державними органами та службовими особами, які ведуть кримінальне провадження, а в окремих випадках й іншими особами, щодо підозрюваного, обвинуваченого, свідка та потерпілого або інших осіб для забезпечення належного виконання ними своїх процесуальних обов'язків, попередження можливих або усунення наявних перешкод під час кримінального провадження, одержання доказів, а також виконання судових рішень у частині цивільно-правових наслідків вирішення справи [8, с. 237]. На думку Я. Леон, заходи забезпечення кримінального провадження – це передбачені КПК України заходи примусового характеру, що застосовуються за наявності підстав та в порядку, встановлених законом, із метою запобігання і подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати вирішенню завдань кримінального провадження, забезпеченню його дієвості [5, с. 128].

З викладеного вище є очевидним, що заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються головуючим з метою припинення правопорушення, а також для стимулювання учасників процесу щодо виконання ними своїх процесуальних обов'язків. Звідси випливає, що необхідно передумово застосування таких заходів до окремого учасника судового розгляду є порушення нею встановлених у суді правил або протиправне перешкодження здійсненню судочинства.

У цьому аспекті варто взяти до уваги, що встановленими в суді правилами є вимоги нормативних актів, а також вимоги встановлені головуючим для конкретної справи чи судового засідання, наприклад, порядок дослідження доказів, черговість допиту свідків, правила користування засобами зв'язку та технічними засобами, місце для розташування телевізійних камер тощо.

Що ж стосується протиправного перешкодження здійсненню судочинства, то воно полягає у вчиненні умисних дій, внаслідок яких судочинство не може відбутися взагалі або істотно ускладнюється. Такими, зокрема, є хуліганські дії в приміщенні суду, образа судді чи інших учасників процесу, псування обладнання та меблів, пошкодження електричних мереж суду, неправдиві повідомлення про наявність вибухових чи отруйних речовин, порушення санітарного чи протиепідемічного законодавства тощо. Головне при цьому, що у кожному конкретному випадку, коли буде встановлено, що особа вчинила умисні дії, які свідчать про неповагу до суду, необхідно вирішувати питання про її притягнення до відповідальності за статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2].

Відповідно до ч. 2 ст. 131 КПК України, заходами забезпечення кримінального провадження є:

- 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід;
- 2) накладення грошового стягнення;
- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 4) відсторонення від посади;
- 4-1) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- 5) тимчасовий доступ до речей і документів;

- б) тимчасове вилучення майна;
- 7) арешт майна;
- 8) затримання особи;
- 9) запобіжні заходи [1].

Що стосується судового засідання, то до таких заходів, на нашу думку, варто віднести, насамперед, попередження, видалення із залу судового засідання та накладення штрафу, порядок застосування яких визначений КПК. Однак, як бачимо, наведений вище перелік не містить згадки щодо попередження чи видалення із залу судового засідання. У цьому контексті варто погодитися з О. М. Миколенком у тому, що розділ 2 КПК України не дає повного переліку заходів забезпечення кримінального провадження [6, с. 82]. На нашу думку, ч. 2 ст. 131 КПК України доцільно було б доповнити такими заходами забезпечення кримінального провадження, як попередження та видалення із залу судового засідання.

Законодавець не встановлює кількість можливих попереджень, винесених головуючим у судовому засіданні. Однак ігнорування учасниками судового засідання попереджень головуючого може бути підставою для застосування більш жорстких заходів примусу. Якщо учасники судового провадження та присутні в залі суду особи допустили порушення порядку судового засідання чи не виконали розпоряджень головуючого вперше, то вони попереджаються головуючим про те, що в разі повторення ними зазначених діянь будуть видалені із зали судового засідання чи притягнуті до відповідальності, встановленої законом.

Так, наприклад, у разі повторного порушення порядку у залі судового засідання до його учасників можуть застосовуватися такі заходи відповідальності:

- щодо обвинуваченого – видалення із зали судового засідання;
- щодо прокурора та захисника – притягнення до відповідальності відповідно до положень законодавства, що передбачає види стягнень, які накладаються на захисника чи прокурора;
- щодо інших осіб, присутніх у судовому засіданні, – видалення із зали судового за сідання та притягнення до відповідальності, встановленої в ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення за «прояв неповаги до суду» [4, с. 214-215].

Головне при цьому, що застосування видалення із залу судового засідання можливо за умови, якщо особу, до якої застосовується засіб процесуального примусу, було належно раніше (під час розгляду справи у залі судового засідання) попереджено головуючим про порушення ним порядку під час судового засідання та про можливість застосування до особи більш жорстких заходів примусу.

Заходи забезпечення кримінального провадження можуть застосовуватися до різних учасників кримінального провадження – підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, свідка, а також інших осіб залежно від обставин кримінального провадження та поведінки його учасників. Законодавець у нормах, які визначають порядок застосування кожного заходу забезпечення кримінального провадження, визначає коло осіб, щодо яких вони можуть бути застосовані та порядок їх обрання, зміни чи скасування [7, с. 196].

У той же час, поєднання заходів забезпечення кримінального провадження із застосуванням примусу, обмеженням конституційних прав і свобод людини, викликає необхідність установлення дієвих гарантій забезпечення законних інтересів осіб, які залучаються до участі у кримінальному провадженні. Тому передбачено, що правовою підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження є ухвала слідчого судді, суду [7, с. 196].

Крім того, не можна оминати увагою й обов'язковість дотримання прав учасників судового розгляду під час

застосування забезпечувального заходу у вигляді видалення із залу судового засідання. Системний аналіз ч. 1 ст. 330 КПК України свідчить, що в разі видалення обвинуваченого, який не має захисника, із зали засідання у зв'язку з повторним порушенням ним порядку судового засідання суд зобов'язаний залучити захисника для здійснення захисту за призначенням і відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для його підготовки до захисту.

Передбачене законом право головуючого видалити обвинуваченого із зали судового засідання на весь час судового розгляду можливе лише в тому разі, якщо останній своєю поведінкою грубо порушує порядок у судовому засіданні і перешкоджає подальшому розгляду справи. Якщо ж суд ухвалює таке рішення, обвинувачений позбавляється можливості брати участь у судовому розгляді, виступати в судових дебатах чи з останнім словом. Однак рішення, яким закінчено провадження в суді, негайно після його ухвалення має бути оголошено обвинуваченому.

Незабезпечення обвинуваченому можливості особисто захищати свої інтереси в кримінальному провадженні всіма допустимими засобами і способами або обмеження його можливості скористатися правовою допомогою захисника є істотним порушенням кримінального про-

цесуального закону. Так, Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду розглянув касаційну скаргу особи на ухвалу апеляційного суду, якою було залишено без змін ухвалу міськрайонного суду про відмову в задоволенні заяви особи щодо перегляду за нововиявленими обставинами вироку районного суду. Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду рішення апеляційного суду скасував обґрунтовуючи таку позицію тим, що незабезпечення обвинуваченому можливості особисто захищати свої інтереси в кримінальному провадженні всіма допустимими засобами і способами або обмеження його можливості скористатися правовою допомогою захисника є істотним порушенням кримінального процесуального закону, що перешкодило апеляційному суду ухвалити законне та обґрунтоване рішення [2].

Висновки і пропозиції. Отже, результати здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок про доцільність доповнити ч. 2 ст. 131 КПК України такими заходами забезпечення кримінального провадження, як попередження та видалення із залу судового засідання.

Насамкінець, варто зазначити, що питання повноважень головуючого судді у забезпеченні кримінального провадження потребує подальшого наукового вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. №4651- VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n382> (дата звернення: 15.05.2020)
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України від 07.12.1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/80731-10> дата звернення: 15.05.2020)
3. Категорія справи № 399/10/14-к: не визначено. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86435722> (дата звернення: 15.05.2020)
4. Білокінь Р. Відповідальність за порушення порядку у залі судового засідання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №1. С. 214-215.
5. Леон Я. Судовий контроль під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. №2/1. С. 128.
6. Миколенко О.М. Критерії класифікації заходів забезпечення кримінального провадження та їх співвідношення із заходами кримінального процесуального примусу. *Правова держава*. 2014. № 17. С.82
7. Пархоменко Я. О. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №2. С. 196.
8. Фірман О. В. Заходи забезпечення кримінального провадження та їх класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. №6. С. 237.